

Прыватнаметадычныя прынцыпы навучання беларускай арфаграфіі ў пачатковых класах рускамоўных школ

Н. М. Антановіч,
аспірант кафедры беларускага і рускага мовазнаўства
факультэта пачатковай адукацыі БДПУ.

У артыкуле разглядаюцца прыватнаметадычныя прынцыпы навучання арфаграфіі. На аснове тэарэтычнага аналізу і эмпірычных уяўленняў вызначаны і апісаны асноўныя адметныя прынцыпы навучання беларускай арфаграфіі вучняў пачатковых класаў у рускамоўнай школе (апора на нормы літаратурнага вымаўлення, марфемную структуру слова, веды па марфалогіі, улік асаблівасцей рускай арфаграфіі), якія выяўляюць змест і характар метадыкі фарміравання правапісных навыкаў. Веданне і ўлік адзначаных прынцыпаў будзе садзейнічаць паспяховаму навучанню арфаграфіі беларускай мовы ў пачатковых класах школ з рускай мовай выкладання.

The article reviews the specific methodological principles for teaching to schoolchildren. The basic specific features of teaching Belarusian spelling at a Russian-based primary school are identified and described on the basis of theoretical analysis and empirical data. The outlined features include using Russian standard pronunciation norms, morphemic structure of a considered word, knowledge of morphology and the peculiarities of Russian spelling as support. These principles reflect the essence and character of the methodology for spelling skills teaching. The knowledge and the due regard for the principles will contribute to successful acquisition of Belarusian spelling skills at Russian-based primary schools.

Навукова абгрунтаванае навучанне арфаграфіі ажыццяўляецца з апорай не толькі на агульнадыдактычныя і метадычныя прынцыпы, але і на прынцыпы, якія выцякаюць з сутнасці самой арфаграфіі і псіхалогіі яе засваення. Прыватнаметадычныя прынцыпы рэалізуюць заканамернасці засваення арфаграфіі як своеасаблівай сістэмы, з'яўляюцца тэарэтычнай асновай яе метадыкі, імі настаўнік кіруецца пры вызначэнні задач і зместу правапіснай работы, адборы метадаў і прыёмаў навучання, складанні адпаведных практыкаванняў. Аналіз навуковых крыніц па расійскай і беларускай лінгваметадыцы паказвае, што прыватнаметадычныя прынцыпы навучання арфаграфіі з'яўляліся прадметам пошуку многіх вучоных, аднак адметнасці, характэрныя для пачатковых класаў школ з рускай мовай навучання, спецыяльна не даследаваліся.

Пры апісанні метадычных прынцыпаў навучання правапісу ў сярэдняй школе Г. Н. Прыступа да асноўных у першую чаргу адносіць наступныя: апора на гука-літарны склад слова, апора на марфемны склад слова, сувязь заняткаў па арфаграфіі са слоўнікавай працай, супастаўленне ўзаемазмешваемых напісанняў, апора на сінтаксіс [7].

Сярод агульных метадычных прынцыпаў навучання рускай арфаграфіі ў сярэдняй школе М. М. Разумоўская адзначае апору на гука-літарны аналіз, састаў слова, улік значэнняў марфем, слоў і агульнага сэнсу выказвання; сувязь навучання правапісу з развіццём маўлення і мыслення, з навыкамі

чытання, з уменнем правесці неабходны граматычны аналіз і ўстанавіць сінтаксічныя сувязі паміж словамі [8].

Прафесар Т. М. Баранаў падзяляе метадычныя прынцыпы навучання рускай арфаграфіі на агульныя, якімі настаўнік кіруецца пры вывучэнні ўсіх відаў арфаграм (апора на сувязь вывучэння арфаграфіі з вывучэннем граматыкі і фанетыкі; апора на апазнавальныя прыметы арфаграм) і прыватныя, імі кіруецца педагог пры вывучэнні арфаграм, што адносяцца да розных раздзелаў арфаграфіі (прынцып супастаўлення гукаў слабай пазіцыі з гукамі моцнай пазіцыі ў пэўнай марфеме; супастаўленне гука і яго фанетычнага акружэння; супастаўленне ўласных імя і наймення і агульнага імя; супастаўленне семантыкі слова і структуры слова; супастаўленне часціны мовы і члена сказа; назіранне над саставам слова) [6].

Апісаны прынцыпы навучання рускай арфаграфіі ў пачатковай нацыянальнай школе. К. З. Закір'янаў адзначае апору на гука-літарны склад слова; свядомасць і аўтаматызм; сувязь навучання арфаграфіі з граматыкай; сувязь навучання арфаграфіі са слоўнікавай працай і развіццём маўлення; улік асаблівасцей арфаграфіі роднай мовы [5].

Прынцыпы навучання рускай арфаграфіі ў сярэдніх класах беларускамоўнай школы вылучаны А. І. Уласенкавым: сувязь навучання арфаграфіі з вывучэннем фанетыкі і развіццём маўленчага слыху, а таксама з вывучэннем граматыкі; спалучэнне свядомасці і аўтаматызму ў навучанні арфаграфіі; сувязь навучання арфаграфіі з разумовым развіццём вучняў; улік асаблівасцей беларускага правапісу пры навучанні рускаму пісьму [1].

В. А. Ляшчынская разглядае наступныя прынцыпы навучання беларускай арфаграфіі ў сярэдняй школе: сувязь арфаграфіі з фанетыкай і арфаэпіяй, з граматыкай, з развіццём маўлення вучняў; свядомасць і аўтаматызм [3].

Вывучэнне беларускай мовы ў пачатковых класах школ з рускай мовай навучання мае сваю спецыфіку. Малодшыя школьнікі пераважна засвойваюць правілы правапісу галосных і зычных, заснаваныя на фанетычным прынцыпе, які з'яўляецца вядучым у беларускай арфаграфіі. Адсюль вынікае **прынцып апоры на нормы літаратурнага вымаўлення**.

Асновай у засваенні напісанняў, заснаваных на фанетычным прынцыпе, з'яўляецца яснае вымаўленне гукаў і правільнае ўспрыманне іх на слых. Разглядаючы вывучэнне фанетычных напісанняў у сярэдняй школе, Г. Н. Прыступа адзначае, што “ўменнем правільна вымаўляць гукі і дакладна ўспрымаць іх на слых валодаюць не ўсе вучні, а гэта прыводзіць да памылак на пісьме” [7, с. 61]. Таму грунтоўную работу па выпрацоўцы арфаэпічных навыкаў трэба ажыццяўляць менавіта ў пачатковых класах. Методыка навучання правапісу ў пачатковай школе павінна абапірацца “на развіццё дыкцыі і арфаэпічнага навыку” [2, с. 4].

Асаблівую ролю адзначаны прынцып навучання набывае ў школах з рускай мовай навучання, “дзе ад засваення арфаэпічных нормаў, выяўлення асаблівасцей фанетычнай сістэмы беларускай мовы ў параўнанні з рускай

залежыць наогул у пэўнай ступені авалоданне арфаграфічнымі нормаў беларускай мовы” [3, с. 90].

Цяжкасці ў авалоданні вучнямі пачатковай рускамоўнай школы нормаў беларускага літаратурнага вымаўлення абумоўлены тым, што дзеці пераважна карыстаюцца ў вусным маўленні рускай мовай. Парушэнні арфаэпічнай нормы ўзнікаюць пры неразмежаванні фанетычных асаблівасцей беларускай і рускай моў. А. І. Уласенкаў заўважае, што ва ўмовах блізкароднаснага двухмоўя “вучань мімаволі змешвае і вымаўленне гукаў у адной і другой мовах, і правілы перадачы іх на пісьме” [1, с. 23]. Па гэтай прычыне настаўніку неабходна знаёміць вучняў з нормаў беларускага літаратурнага вымаўлення, фарміраваць трывалыя арфаэпічныя навыкі.

Выяўленне выпадкаў адпаведнасці і неадпаведнасці ў вымаўленні тых або іншых гукаў у беларускай і рускай мовах з’яўляецца важным этапам у сістэме працы па беларускай арфаэпіі і арфаграфіі. Аднак ва ўмовах блізкароднаснага двухмоўя найбольш паспяховае засваенне нормаў беларускага літаратурнага вымаўлення і беларускай арфаграфіі будзе ажыццяўляцца не толькі праз міжмоўнае супастаўленне, якое не дае цэласнага ўяўлення пра гукі, арфаэпічныя і арфаграфічныя нормы другой мовы, але і праз засваенне самой фанетычнай сістэмы і ўстанаўленне сувязей паміж вымаўленнем і напісаннем, паміж гукам у моцнай і слабай пазіцыях і яго графічным вобразам.

В. А. Ляшчынская слухна заўважае, што “нельга ўявіць правільнае пісьмовае маўленне без вуснага, а гэта азначае неабходнасць выпрацоўкі арфаэпічных норм, маўленчага слыху” [3, с. 89].

Разгледзім напісанні, заснаваныя на фанетычным прынцыпе, якія патрабуюць папярэдняй грунтоўнай арфаэпічнай працы (у рамках вучэбнай праграмы для пачатковых класаў школ з рускай мовай навучання).

Сутнасць аканья, якое з’яўляецца адной з істотных асаблівасцей беларускай мовы, заключаецца ў тым, што галосныя гукі [о], [э] пасля цвёрдых і зацвярдзелых зычных у ненаціскных складах змяняюцца на [а] (*д[о]м – д[а]мы, р[э]кі – р[а]ка*). Напісанне такіх слоў адпавядае вымаўленню. Ад засваення літаратурнага вымаўлення галосных гукаў і ўмення вызначаць націск у словах залежыць правільнае абазначэнне іх на пісьме адпаведнымі літарамі.

Напісанне галосных літар **е, ё – я** (перадача на пісьме яканья) грунтуецца на ўменні вызначаць націскны, першы пераднаціскны і іншыя ненаціскныя склады і правільна вымаўляць на месцы [э], [о] пасля мяккіх зычных у першым складзе перад націскам гук [а] (*[з’э]лень – [з’а]лёны, [в’о]сны – [в’а]сна*).

Усведамленне арфаэпічнай нормы і правільнае вымаўленне не дазваляць малодшым школьнікам дапусціць памылкі пры перадачы наступных зычных гукаў на пісьме:

цвёрдае вымаўленне гукаў [р], [ж], [ш], [дж], [ч] (*[р]ака, [ж]ыта, мы[ш]ы, даж[дж]ы, но[ч]*);

цвёрдае вымаўленне афрыкаты [ц] (*[ц]ана, [ц]эгла*) і мяккае вымаўленне афрыкаты [ц’] на месцы этымалагічна мяккага [т’] (*[ц’]ёплы,*

[ц'ень), а таксама на месцы [т] цвёрдага ў выніку яго чаргавання з [ц'] (*ха[т]а – у ха[ц']е, газе[т]а – у газе[ц']е*);

мяккае вымаўленне [дз'] на месцы [д'] (*[дз']ядуля, [дз']ень*), а таксама змена [д] на [дз'] пры палаталізацыі (*ха[д]ок – ха[дз']іць, крыў[д]а – крыў[дз']іць*);

распазнанне на слых і вымаўленне гука [ў] на месцы этымалагічнага [в] пасля галоснага на канцы слова або перад наступным зычным (*тра[ў], тра[ў]ка*), на месцы этымалагічнага [л] у сярэдзіне слова (*во[ў]к, по[ў]ны*) і на канцы дзеясловаў мужчынскага роду прошлага часу (*веда[ў], сказа[ў]*);

падоўжанае вымаўленне зычных гукаў [з'], [с'], [дз'], [ц'], [л'], [н'], [ж], [ш], [ч] паміж галоснымі (*ма[з'у], кало[с'э], су[дз'а], жы[ц'о], вясел'э], карэ[н'э], збо[ж]а, мы[ш]у, но[ч]у*).

Фанетычнаму прынцыпу падпарадкоўваецца правапіс прыставак з-, с-: перад санорнымі, звонкімі зычнымі і ётавымі галоснымі (перад апострафам) пішацца з (*злавіць, збегчы, з'інець*); перад глухімі – с (*спісаць, сказаць*).

Правапіс слоў з раздзяляльнымі знакамі (мяккім знакам і апострафам) грунтуецца на ўменні адрозніваць на слых раздзельнае вымаўленне некаторых зычных з наступным галосным (галосныя гукі ў такіх выпадках ужываюцца ў спалучэнні з [й']). Гэтыя спалучэнні перадаюцца на пісьме літарамі **е, ё, і, ю, я**. Неабходна навучыць дзяцей успрымаць на слых словы з раздзяляльнымі знакамі. Успрыманне на слых і частковы фанетычны разбор падвядуць вучняў да разумення ролі апострафа і мяккага знака як раздзяляльных знакаў, а канкрэтныя назіранні за напісаннем такіх слоў дадуць магчымасць засвоіць правілы ўжывання апострафа і раздзяляльнага мяккага знака.

Такім чынам, “недаацэнка працы па развіцці ў вучняў навыкаў літаратурнага вымаўлення прыводзіць да паяўлення ў вуснай мове памылак, якія вядуць да памылак у арфаграфіі” [9, с. 102]. Для засваення правіл беларускай арфаграфіі малодшымі школьнікамі неабходна дабівацца трываласці арфаэпічных ведаў, заснаваных на іх уменнях і навыках, развіваць маўленчы слых. Трэба арганізоўваць работу па супастаўленні і суаднясенні гукаў і літар, па вызначэнні месца націску ў словах, па параўнанні гучання і напісання слоў у беларускай і рускай мовах, па вызначэнні асаблівасцей напісання ў кожнай з іх.

У працэсе навучання малодшых школьнікаў правапісу некаторых зычных і галосных у розных частках слова неабходна кіравацца **прынцыпам апоры на марфемную структуру слова**. Засваенне малодшымі школьнікамі марфемнай структуры слова стварае ўмовы для павышэння іх арфаграфічнай пісьменнасці, бо ўменне абстрагаваць пэўную марфему дазваляе вызначыць яе напісанне. М. Р. Львоў заўважае, што “арыенціроўка на марфему дапамагае вучням знайсці і ўсвядоміць арфаграмы” [2, с. 12].

Вывучэнне марфемнай будовы слова стварае аснову для засваення напісанняў, заснаваных на марфалагічным прынцыпе правапісу. Марфалагічны прынцып, як вядома, патрабуе адзінства ў напісанні адных і тых жа значымых частак слова. У сувязі з гэтым, Г. Н. Прыступа адной з

найважнейших задач школы ў навучанні правапісу называе “ўзмацненне работы над саставам слова” [7, с. 64].

Каб правільна абазначыць марфемы на пісьме, неабходна распазнаваць іх у слове, таму “галоўнай умовай для засваення правільнага напісання марфалагічных арфаграм з’яўляецца веданне саставу слова” [4, с. 129]. Так, засваенне правапісу звонкіх (глухіх) зычных на канцы слова і ў сярэдзіне слова перад глухімі (звонкімі) зычнымі будзе эфектыўным, калі вучні авалодаюць навыкамі падбору аднакаранёвых слоў.

Уменне правільна вызначаць марфемную будову слова дапаможа вучням пачатковай рускамоўнай школы засвоіць правапіс прыставак на **б і д** (прыстаўкі **аб-, ад-, пад-, над-, перад-, прад-**); правапіс апострафа як раздзяляльнага знака паміж прыстаўкай і каранем.

З рэалізацыяй адзначанага вышэй метадычнага прынцыпу звязана засваенне вучнямі пачатковай рускамоўнай школы правапісу прыставак **з-, с-**, заснаванага на фанетычным прынцыпе правапісу. Правапіс прыставак **з-, с-** малодшых школьнікі ўсведамляюць не толькі з апорай на веданне не толькі гукалітарнага, але марфемнага складу слова. Вызначэнне прыстаўкі і караня слова дапаможа асэнсавана засвоіць правапіс адзначанай арфаграмы.

Для правільнага напісання склонавых канчаткаў назоўнікаў і прыметнікаў і асабовых канчаткаў дзеясловаў таксама важна веданне марфемнага складу слова. Уменне вызначаць канчатак слова будзе садзейнічаць свядомаму засваенню яго правапісу.

Беспамылкова зрабіць перанос слова з аднаго радка на другі вучні змогуць толькі ў тым выпадку, калі лёгка і хутка падзяляць словы на склады і на марфемы.

Заўважаем, што “распазнанне марфем у саставе слова – умова паспяховага фарміравання навыкаў правапісу” [5, с. 349]. Такім чынам, як піша В. А. Ляшчынская, “каб навучыцца правільна пісаць, неабходна ў многіх выпадках абавірацца на веды вучняў аб марфемным складзе слова, яго ўтварэнні” [3, с. 91].

Для папярэджання арфаграфічных памылак у правапісе прыставак, каранёў, канчаткаў слоў неабходна ўключаць разнастайныя віды практыкаванняў арфаграфічнай накіраванасці з марфемным разборам, выкананне якіх будзе садзейнічаць усвядомленаму і трываламу засваенню матэрыялу, прыводзіць да шырокіх і правільных абагульненняў.

М. Т. Баранаў звяртае ўвагу на тое, што “выбар літарных і нялітарных арфаграм у многіх выпадках вызначаецца марфалагічнымі асаблівасцямі слоў” [6, с. 157], таму веды па марфалогіі неабходны для паспяховага засваення некаторых правіл беларускай арфаграфіі. Адсюль вынікае **прынцып апоры на веды па марфалогіі** пры навучанні беларускай арфаграфіі ў пачатковай рускамоўнай школе.

Без вывучэння часцін мовы дзецям цяжка разабрацца ў правапісе слоў. “Шматлікія і разнастайныя канчаткі слоў, якія мяняюцца ў працэсе маўлення, падпарадкоўваюцца правілам, што абавіраюцца на паняцці часцін мовы і іх

граматычныя формы” [4, с. 141]. Таму вучні перш за ўсё павінны ўмець размяжоўваць часціны мовы.

У пачатковых класах вучні знаёмяцца з правілам правапісу не з дзеясловамі. Калі вучні будуць мець трывалыя навыкі апазнання дзеяслова, то і правіла яны засвояць з дастатковай паўнатой. Трывалыя навыкі апазнання назоўніка, займенніка і прыназоўніка дапамогуць засвоіць правілы асобнага напісання прыназоўніка з назоўнікам і займеннікам.

Веданне склонавых і асабовых канчаткаў слоў – неабходная ўмова іх правільнага напісання, якая дзейнічае там, дзе ёсць варыятыўнасць у межах адной і той жа словаформы або дзе розныя словаформы могуць збліжацца.

М. М. Разумоўская заўважае, што засваенне вучнямі нормаў правапісу канчаткаў адбываецца не адразу, таму што яны абапіраюцца на складаны граматычны аналіз, “які патрабуе беспамылковага распазнання часцін мовы, скланення, спражэння, склонавых форм, асабовых форм дзеяслова” [8, с. 92]. Вучні пачатковай рускамоўнай школы напісанне склонавых і асабовых канчаткаў разглядаюць на практычным узроўні і вызначаюць канчаткі з апорай на табліцу. Асэнсаванаму засваенню правапісу склонавых і асабовых канчаткаў слоў будзе садзейнічаць усведамленне граматычных катэгорый роду, ліку, склону, асобы, часу, спражэння.

Пры знаёмстве з правапісам склонавых канчаткаў назоўнікаў адзіночнага і множнага ліку вучні пачатковай рускамоўнай школы часта адчуваюць цяжкасці. Памылкі пры напісанні канчаткаў назоўнікаў сустракаюцца з-за няўмення правільна вызначаць склон, што “абавязвае да падрабязнага, удумлівага аналізу склонавых форм, іх ужывання” [1, с. 43]. Праца ўскладняецца яшчэ і тым, што школьнікам неабходна правільна вызначыць не толькі склон, але ў некаторых выпадках і характар асновы і род назоўніка.

Для правільнага напісання канчаткаў прыметнікаў часам найважнейшай бывае работа над родам назоўнікаў, чым над правіламі скланення прыметнікаў. У прыватнасці, вялікае практычнае значэнне набывае работа з назоўнікамі, род якіх у беларускай і рускай мовах не супадае (*медаль, гусь, стэп, насып, запіс, шынель і інш.*). Няправільнае вызначэнне роду назоўнікаў вядзе да памылак у напісанні канчаткаў дапасаваных да іх прыметнікаў, канчаткаў саміх назоўнікаў у іншых склонавых формах.

Правапіс канчаткаў дзеясловаў “адносіцца да ліку складаных з пункту гледжання фарміравання трывалых навыкаў правапісу” [8, с. 103]. Вялікая колькасць асабовых канчаткаў стварае значныя цяжкасці для іх засваення. Як ужо адзначалася, напісанне асабовых канчаткаў дзеясловаў вучні пачатковай рускамоўнай школы разглядаюць на практычным узроўні. Першапачаткова трэба шмат увагі надаваць рабоце па ўсведамленні і засваенні малодшымі школьнікамі паняццяў асобы, ліку, часу, спражэння. Вывучэнне гэтых паняццяў павінна суправаджацца ўстанаўленнем сувязі паміж граматычнымі прыметамі і нормаў правапісу.

Такім чынам, работа над марфалагічнымі паняццямі, асэнсаванне марфалагічных катэгорый і форм дапамагае фарміраванню ўсвядомленых арфаграфічных навыкаў.

Прынцып уліку асаблівасцей рускай арфаграфіі пры навучанні беларускай арфаграфіі ў школах з рускай мовай выкладання неабходны для таго, каб, з аднаго боку, выкарыстоўваць навык пісьма на рускай мове (навык абазначаць на пісьме гукі літарамі), абпірацца на агульныя правілы правапісу, на моманты аднастайнага напісання асобных арфаграм, а з другога боку, папярэдзіць памылкі, якія выкліканы ўплывам фанетычнай сістэмы, графікі і арфаграфіі рускай мовы.

Выпрацоўка арфаграфічных уменняў і навыкаў на ўроках беларускай мовы ў школах з рускай мовай навучання адбываецца паралельна ці, як правіла, пасля фарміравання арфаграфічных уменняў і навыкаў па рускай арфаграфіі. Часта гэтыя ўменні і навыкі ўступаюць у складаныя і супярэчлівыя сувязі. А. І. Уласенкаў піша: “Ад таго, як будуць вырашацца супярэчнасці, што ўзнікаюць паміж дзвюма арфаграфічнымі сістэмамі ў свядомасці вучня пры аўтаматызацыі ў яго арфаграфічных дзеянняў, шмат у чым залежыць поспех навучання” [1, с. 95]. Пры гэтым важна, каб навыкі адной арфаграфічнай сістэмы не змешваліся з навыкамі другой сістэмы.

Малодшыя школьнікі, якія засвойваюць беларускую мову як другую, не маюць пастаяннага беларускамоўнага асяроддзя. Пазбегнуць ці пераадолець інтэрферэнцыю ў такой сітуацыі можна толькі шляхам усведамлення асаблівасцей рускай і беларускай моў. Пры гэтым трэба звяртаць увагу дзяцей не толькі на факты адрознення ў арфаграфічных сістэмах абедзвюх моў, але і на факты супадзення. Асэнсаванне гэтых фактаў дае магчымасць ажыццяўляць станоўчы перанос ведаў і навыкаў па рускай арфаграфіі на беларускую, пераадолець або прадухіліць ужыванне адметных арфаграфічных асаблівасцей адной мовы ў другой.

На першы погляд здаецца, што чым больш падабенстваў паміж мовамі, тым лягчэй авалодаць другой мовай. На самай справе пры засваенні падобных у граматычных і лексічных адносінах моў узмацняецца дзеянне інтэрферэнцыі, пры якой раней сфарміраваныя навыкі адмоўна ўплываюць на фарміраванне новых, звязаных з іншай мовай.

У той жа час пры правільнай арганізацыі навучання веды, атрыманыя вучнямі па рускім правапісе, могуць садзейнічаць развіццю ўменняў і навыкаў па беларускай арфаграфіі. Сувязь навучання беларускай арфаграфіі з ведамі і навыкамі па рускай арфаграфіі ўстанаўліваюцца праз аналогіі і супрацьпастаўленні.

Выкарыстанне прыёмаў супастаўлення, параўнання магчыма толькі ў падобных ці аднолькавых выпадках напісання з улікам ступені распаўсюджвання тых або іншых арфаграфічных з’яў у беларускай і рускай мовах. Апора на веды і навыкі па рускай арфаграфіі можа прывесці да інтэрферэнцыі, калі ў беларускай мове пэўныя факты менш распаўсюджаны, чым у рускай. У тым выпадку, калі пэўныя моўныя факты ў беларускай мове

маюць такое ж або больш шырокае распаўсюджанне, чым у рускай мове, то апора на веды і навыкі па рускай мове прывядзе да станоўчага выніку.

У тых выпадках, калі перанос непажаданы, выкарыстоўваецца супрацьпастаўленне – з мэтай мабілізацыі свядомасці вучняў для папярэджання адмоўнага пераносу.

Ёсць правілы правапісу, якія абслугоўваюць як беларускую, так і рускую арфаграфію. З апорай на веды, атрыманыя на ўроках рускай мовы, неабходна знаёміць малодшых школьнікаў рускамоўнай школы з напісаннем вялікай літары ў пачатку сказа, у імёнах і прозвішчах людзей, геаграфічных назвах, мянушках жывёл; асобным напісаннем прыназоўнікаў з іншымі часцінамі мовы (назоўнікам і займеннікам); напісаннем часціцы **не** з дзеясловамі; асноўнымі правіламі пераносу слоў.

Пры выкарыстанні метадаў супастаўлення і параўнання трэба памятаць, што “другая арфаграфія павінна засвойвацца не як набор падабенстваў і адрозненняў з першай араграфіяй, а як самастойная сістэма” [1, с. 98]. Таму пры навучанні беларускай арфаграфіі ў рускамоўнай школе праца настаўніка павінна быць скіравана, з аднаго боку, на фарміраванне механізмаў новых арфаграфічных дзеянняў, а з другога – на размежаванне механізмаў, якія абслугоўваюць беларускае і рускае пісьмо.

Найбольш спрыяльныя ўмовы такога размежавання – добра арганізаваная работа па авалоданні беларускай арфаэпіяй і фанетыкай (паколькі вядучым прынцыпам беларускай арфаграфіі з’яўляецца фанетычнасць), граматычная работа і строгая паслядоўнасць практыкаванняў, разлічаных на фарміраванне ў вучняў пачатковай рускамоўнай школы другой аўтаномнай сістэмы арфаграфічных навыкаў. Пры правільнай арганізацыі навучання “навыкі і ўменні па адной арфаграфічнай сістэме стануць апорай для фарміравання навыкаў і ўменняў па другой сістэме” [1, с. 96].

Такім чынам, на прыватнаметадычныя прынцыпы навучання арфаграфіі трэба абавязкова пры вызначэнні задач і зместу арфаграфічнай работы, пры тлумачэнні сутнасці пэўнага віду арфаграм, у працэсе навучання ўменню карыстацца арфаграфічнымі правіламі. Як адзначалася, навучанне беларускай арфаграфіі ў пачатковай рускамоўнай школе мае свае адметнасці. Таму для паспяховага засваення беларускага правапісу вучнямі пачатковых класаў у школах з рускай мовай навучання неабходна кіравацца наступнымі адметнымі прынцыпамі:

- апора на нормы літаратурнага вымаўлення;
- апора на марфемную структуру слова;
- апора на веды па марфалогіі;
- улік асаблівасцей рускай арфаграфіі.

Літаратура:

1. Власенков, А. И. Обучение русской орфографии в школе с белорусским языком преподавания / А. И. Власенков. – Минск : Народная асвета, 1980. – 224 с.

2. Львов, М. Р. Основы обучения правописанию в начальной школе : учебное пособие для слушателей ФПК (преподавателей пед. вузов) / М. Р. Львов. – Москва : Прометей, 1988. – 90 с.
3. Ляшчынская, В. А. Методыка выкладання беларускай мовы : вучэбны дапаможнік / В. А. Ляшчынская, З. У. Шведава. – Мінск : РІВШ, 2007. – 252 с.
4. Методика грамматики и орфографии в начальных классах / В. А. Кустарева [и др.]; под ред. Н. С. Рождественского. – 2-е изд. – Москва : Просвещение, 1979. – 239 с.
5. Методика преподавания русского языка в национальной школе : учебное пособие для учащихся нац. групп пед. училищ / Л. З. Шакирова [и др.]; под ред. Л. З. Шакировой. – Ленинград : Просвещение. Ленингр. отделение, 1990. – 416 с.
6. Методика преподавания русского языка : учебное пособие для студ. пед. ин-тов / М. Т. Баранов [и др.]; под общ. ред. М. Т. Баранова. – Москва : Просвещение, 2000. – 368 с.
7. Приступа, Г. Н. Основы методики орфографии в средней школе / Г. Н. Приступа. – Рязань : Рязанская областная типография, 1973. – 319 с.
8. Разумовская, М. М. Методика обучения орфографии в школе : книга для учителя / М. М. Разумовская. – Москва : Просвещение, 1992. – 192 с.
9. Яленскі, М. Г. Выкладанне беларускай мовы ў школе / М. Г. Яленскі [і інш.] ; пад рэд. М. Г. Яленскага. – Мінск : Народная асвета, 1994. – 239 с.